

Paraules clau del tema 5_

Agents urbans. Conjunt de **factors** que construeixen l'espai urbà segons diferents estratègies, valors i interessos. Sovint es manifesten de manera divergent i contradictòria. Es poden dividir en dos grans grups, els **públics** i els **privats**.

Àrea metropolitana. És la que es configura com conurbació o constel·lació de nuclis poblacionals, a l'entorn d'una **metròpoli** o ciutat principal. Per exemple: Madrid és la metròpoli de l'àrea metropolitana del centre d'Espanya.

Barraquisme. Profusió de vivendes molt precàries, desprovistes dels serveis més bàsics, d'autoconstrucció i fetes generalment amb materials de demolició o de rebuig, de superfície molt escassa, sobre terrenys quasi sempre marginals. És l'efecte de l'afluència migratòria a les grans ciutats dels països on les necessitats de vivenda no estan degudament programades, on es dona un creixement urbà descontrolat, en situació de desprotecció per a les poblacions immigrants d'origen rural, i en molts casos ètnicament diferenciades. A Espanya aquest fenomen es coneix com a **chabolismo**, a Amèrica Llatina amb diversitat de denominacions (**ranchitos**, a Venezuela; **villas-miseria** a l'Argentina; **favelas**, al Brasil, etc.). També en són sinònims les denominacions **bidonvilles** i **shanty towns**.

Barri. Unitat bàsica de la vida urbana, a l'actualitat delimitada administrativament de forma rígida. Segons el geògraf francès Pierre George "sovint es tracta d'una antiga unitat de caràcter religiós, d'una parròquia que encara subsisteix, o d'un conjunt funcional com el barri del mercat, la zona que agrupa els artesans d'una o més especialitats, el barri dels convents, etc. Des de antic posseeix les seves tradicions i el seu protector: en la civilització cristiana, un sant, i, en la musulmana, un morabit".

Cadastre. Del llatí *capitastrum*, que era un registre de noms que servia de base per a l'impost electoral i com a cens de les eleccions. És el **registre oficial** de les característiques i valoracions de les finques, tan rústiques com urbanes, que serveixen com a base per a determinar els impostos sobre la propietat. A Espanya va ser el Marquès de la *Ensenada*, en temps de Fernando VI qui va ordenar l'elaboració d'aquest instrument de la Hisenda, d'aquí que també se'l coneixi com a "Cadastre d'*Ensenada*".

CBD. Acrònim que designa el **Central Business District** o Districte Central de Negocis. És el terme més usat pels geògrafs per referir-se a la *city* o *downtown*, és a dir, al cor comercial d'una ciutat. Un CBD és fàcil de distingir perquè conté la majoria de les següents característiques:

- Té un patró d'ús del sòl propi, que es pot delimitar fàcilment i que és diferent de la resta de la ciutat.
- És el centre geogràfic de la ciutat.
- Conté la majoria dels principals edificis públics.
- Conté l'àrea comercial més important de la ciutat, així com la que concentra el número més elevat d'oficines i bancs.
- És l'espai que concentra els edificis més alts, a fi de maximitzar l'espai disponible.
- És l'àrea on el metre quadrat es paga més car.
- És l'àrea on durant el dia s'hi concentra el tràfic més dens i el nombre més elevat de vianants. Durant la nit, es buida.

És la zona que atrau un nombre més elevat de forasters de fora de la seva àrea d'influència que hi van treballar o a comprar.

CIMES. Acrònim que fa referència a les **ciutats intermitges**. Són les ciutats que desenvolupen un paper fonamental en l'estructuració tipològica del territori, ja que realitzen **funcions d'intermediació** entre els grans centres de decisió (les grans metròpolis nacionals i mundials) i les àmplies àrees rurals. Les noves lògiques d'organització territorial en xarxa afavoreixen la capacitat que aquesta mena d'assentaments presenten en la integració i articulació d'àmplies àrees territorials. Per tant, una ciutat intermitja no es defineix per la quantitat de població que conté (ciutat mitjana o ciutat petita), sinó per la **capacitat d'equilibrar el territori** articulant els agents i els recursos locals i/o territorials gràcies a les polítiques que desplega en la seva **estratègia de voler ser** una ciutat intermitja.

Ciutat-satèl·lit. Ciutat de segon ordre, que malgrat estar supeditada a la gestió suprema econòmica o financera d'una gran ciutat, està dotada de les institucions administratives pròpies de qualsevol ciutat i constitueix per a la seva població un medi vital permanent. Normalment, un conjunt de ciutats satèl·lits, separades per un anell més o menys extens de camps de conreu, boscos o pastures formen, juntament amb la ciutat principal, una **conurbació**. Dins d'aquesta categoria, un cas especial és el de les **conurbacions tècniques**, en les que les separacions de les unitats urbanes està condicionada pel fraccionament específic de les activitats, com és el cas de les conurbacions mineres de la conca del Ruhr, de Silèsia, del Donbass, etc.

Ciutat. Lloc d'assentament humà i de construcció estable. Perquè un assentament humà es consideri ciutat depèn d'una sèrie de factors que poden variar segons els països i les àrees culturals en que la definició és aplicada. Entre aquests factors, destaquen el nombre d'habitants, els condicionaments històrics, la seva morfologia i el tipus de vida dels seus habitants. Tradicionalment es considerava ciutat a una aglomeració de població que realitzava unes funcions no agrícoles, el que permetia plantejar la qüestió de l'**oposició camp-ciutat**. Actualment, però, la gran evolució de les idees socials, el perfeccionament dels mitjans tècnics i l'expansió de les activitats i les formes de vida tradicionalment urbanes més enllà de la pròpia **ciutat compacte** han creat la necessitat de redefinir el concepte. Així, les noves formes de **dispersió urbana** han estat citades de maneres molt diferents: conurbacions, ciutat extensa, reticles urbanes, ciutat difusa, etc., una pluralitat que denota la dificultat de donar nom a les noves situacions.

Funcions urbanes. Són les determinades per les **activitats i professions** que exerceixen les persones que viuen en una ciutat. Les funcions urbanes justifiquen l'existència de les ciutats i serveixen no sols per a satisfer les necessitats urbanes sinó també les de l'àrea d'influència de la ciutat. La geografia tradicional classificava les ciutats segons la funció essencial que feien. Avui les ciutats són molt complexes i tenen moltes funcions i molt diversificades. Les funcions urbanes més clàssiques són:

- **La funció militar**, lligada al passat militar d'una ciutat que va ser concebuda com a plaça forta.
- **La funció comercial**, relacionada a les activitats d'intercanvi de productes i de serveis.
- **La funció industrial**, que té a veure amb les activitats relacionades amb el sector secundari.
- **La funció cultural**, lligada als més diversos interessos culturals: museus, festivals, congressos.
- **La funció religiosa**, que algunes ciutats tenen perquè són el punt de destí de pelegrinatges religiosos.
- **La funció educativa**, que correspon a les institucions educatives, especialment rellevants en les que es coneixen com a **ciutats universitàries**.
- **La funció d'acolliment**, en ciutats que ofereixen mitjans de diversió i oci.
- **La funció política i administrativa**, que correspon a ciutats que són capital d'alguna divisió administrativa.
- **La funció residencial**, relacionada a les àrees que corresponen als habitatges.

Jerarquia urbana. És el pes relatiu que té una ciutat dins les xarxa de relacions i d'influències que s'estableixen entre un grup de ciutats, segons les seves funcions i els serveis que ofereixen. Des d'aquesta òptica, les ciutats es contempen com integrades en un **engrenatge competitiu**, en el qual unes en resulten privilegiades i d'altres resten subordinades.

La "ciutat global". Segons el sociòleg Manuel Castells, la ciutat global no és un lloc sinó que és un **procés** en el qual els centres de producció i de consum de serveis avançats i les societats locals que hi estan vinculades es connecten en una xarxa global en què els **fluxos d'informació** hi juguen un paper clau.

Llocs centrals. Són els nuclis que tenen capacitat d'atracció sobre un àrea d'influència (**hinterland o rerepaís**).

Mansana. Del llatí *mansus*, casa de camp habitable per als conreadors. També se la pot designar com a *illa de cases*, i, en castellà, *cuadra*. Unitat d'agrupació més petita dins de la ciutat, integrada per finques organitzades a l'entorn d'un pati de mansana, i delimitada pels carrers que en permeten l'accés.

Megalòpolis. Del grec *meGas*, gegant, i *polis*, ciutat. Nom amb que es designa un conjunt de metròpolis que formen una **enorme aglomeració urbana** que supera els vuit milions d'habitants. Aquest terme fou utilitzat per primera vegada el 1961 pel geògraf francès Jean Gottmann (1915-1994) per a designar la façana marítima del NE dels EUA, que, al llarg d'un 800 km de longitud, estén des de Boston fins a Washington, passant per Nova York, Filadèlfia i Baltimore. Si de les metròpolis en podem comptar un centenar, les megalòpolis són nou: Tokyo, São Paulo, New York, Ciudad de México, Shangai, Bombay, Los Angeles, Baijing i Calcuta. Aquest grup podria ser més ampli, segons les definicions operatives que fem servir per definir aquesta escala superior de la urbanització, partint dels criteris següents:

- 1. Les megalòpolis reflexen una **tendència a l'aglomeració** sobre la base de models d'**acumulació marítima** (*Water Front*), com els exemples de Boston-Nova York-Baltimore; o de formació d'un **corredor lineal**, com el de Tokyo-Yokohama-Nagoya-Osaka; o en xarxes de transport, com les del centre d'Europa que connecten l'anomenada **banana europea** (principal eix urbà continental), des de Londres a Milà.
- 2. Les megalòpolis generen una **crisi ecològica i territorial** que té un impacte immens sobre l'espai l'àrea geogràfica que les nodreix i que les fa pràcticament insostenibles.
- 3. Les megalòpolis accentuen les **crisis de governabilitat** local perquè la seva formació policèntrica comporta una segregació social i espacial molt marcada, que genera diferents identitats culturals, sovint en conflicte.
- 4. Les megalòpolis són **escenaris funcionals** extraordinàriament complexos, amb horaris, pautes de mobilitat, xarxes de serveis i ritmes urbans molt difícils de gestionar, malgrat que també poden ser grans escenaris d'experimentació de la transformació urbana i espais de sorgiment de noves identitats.

Metròpolis. Ciutats d'entre 2 i 8 milions d'habitants, que es defineixen a partir de criteris molt diversos, com són:

- 1. Una realitat urbana complexa, **policèntrica**, diferent de la ciutat de centre funcional i simbòlic únic, fruit d'un procés històric determinat en un context geogràfic concret.

- 2. Ciutats que articulen **densitat i concentració**, d'àrees urbanes diverses i especialitzades, àdhuc segregades, fruit de l'absorció geogràfica dels territoris (**hinterland**).
- 3. Ciutats dins dels **grans fluxes** territorials, de transport, de mobilitat i de xarxes de comunicació tecnològiques d'àmbit local, regional o internacional.
- 4. Ciutats amb un marcatge simbòlic, basat en la seva arquitectura singular i en la seva complexa forma urbana, que generen a escala mundial aquesta funció de **centralitat cultural**.

Models d'expansió urbana. Fan referència a la forma com les ciutats van ocupant el territori que les envolta, en el seu ritme de creixement, i a la problemàtica que en resulta. Quan la planta de la ciutat es va estenent en un espai dens i continu d'edificacions en vertical es parla de **model compacte**. Si pel contrari, l'ocupació de l'espai mostra un volum d'edificació de baixa densitat en un territori ampli, es parla de **model dispers, difús o ciutat-territori**. L'expansió del model difús en els darrers anys està comportant la depredació insostenible del sòl, l'exacerbació de la mobilitat individual i l'ampliació del radi dels viatges pendulars quotidians, a més d'un procés d'urbanització estandarditzat i banal, que ha fet que alguns geògrafs el qualifiquin d'**urbanització**.

Morfologia urbana. És el traçat dels carrers que es pot veure reflectit en el **pla d'una ciutat**. Els **nuclis històrics** solen mostrar un traçat sinuós, mentre que els **eixamples** presenten molt sovint plans ortogonals (en quadrícula) o radiocèntrics (en cercles concèntrics).

New Towns. Literalment en anglès **ciutats noves**. Amb aquesta denominació es fa referència als nuclis de població creats enterament **ex novo** en funció de la "New Towns Bill" britànica de 1946. Inicialment promogudes per **frenar** el creixement de Londres i altres grans conurbacions, els llocs d'emplaçament es van escollir en les àrees pròximes a ciutats mitjanes o petites, de les que van prendre la denominació. A cada nova ciutat es va assignar una **corporació de desenvolupament**, amb tot un sistema d'**incentius per atreure indústries**. Constitueix, amb les seves llums i ombres, una de les experiències pioneres dutes a terme per frenar l'expansió en "taca d'oli" de les grans ciutats.

Ordenació del territori. Expressió vertida directament al castellà i al català com a traducció literal de la francesa **aménagement du territoire**, i en paral·lel a l'expressió anglesa **country planning**. Indica el conjunt d'estudis i mesures de caràcter oficial i privat conduents a les consideracions de l'espai com un tot, en el que s'han d'articular, de la manera més àrmonica que sigui possible, les diferents activitats de caràcter agrícola, industrial, urbà, etc. Arrel de la densificació progressiva en els països de l'Europa occidental, tots els Estats recorren a legislacions i mètodes d'ordenació del territori. A Espanya el difusor inicial del terme va ser l'economista Gonzalo Sáenz de Buruaga en el seu llibre *El País Vasco: crisis económica y ordenación del territorio* (1969).

PERI. Acrònim que es refereix als **Plans de Reforma Interior**. Es tracta d'una de les figures més antigues de la legislació urbanística, i tenen per objecte la realització, per part de les entitats locals competents, d'operacions encaminades a la **descongestió**, creació de dotacions urbanístiques i equipaments comunitaris, sanejament de barris insalubres, resolució de problemes de circulació o d'estètica, i millora del medi ambient o dels serveis públics o altres fins semblants.

Pla General d'Ordenació Urbana. Constitueix l'instrument global d'**ordenació urbanística del territori municipal**, encara que pot tenir per àmbit geogràfic varis municipis. La seva funció essencial consisteix en establir la **classificació del sòl**, amb el seu règim jurídic corresponent; així com definir els elements fonamentals de l'**estructura general** adoptada per a l'ordenació urbanística, i el programa per al seu desenvolupament (per medi de *plans parcials, normes subsidiàries i complementàries, estudis de detall, etc.*) i execució dins dels terminis de vigència.

Raval. És, en el sentit original i jurídic, el barri suburbà que escapa als impostos i a les obligacions de la ciutat, però també als seus privilegis i a la seva protecció. A l'actualitat, només designa les zones perifèriques de creixement urbà, que també se les coneix com a **suburbis**.

Rehabilitació urbana o *Urban rehabilitation*. Conjunt d'accions realitzades sobre edificis, monuments, barris, o ciutats, encaminades a restablir-los en el seu estat inicial i ús, admetent, en determinades ocasions, variants en la seva distribució anterior i utilització.

Sòl no urbanitzable. És el que s'exclou de tot possible ús urbà pels seus propis valors d'ordre agrícola, forestal, ramader, paisatgístic, històric o cultural. Si per la seva condició natural ha de ser objecte d'especial atenció conservacionista, s'inclou en la categoria de **sòl no urbanitzable protegit**.

Sòl urbanitzable. Terrenys als que un *pla general* declara, en principi, aptes per a ser urbanitzats.

The City. Un dels districtes de la Corporació de Londres (ajuntament global de la capital britànica). Dins la seva milla quadrada de superfície -que mostra un perfil geogràfic similar al d'Austràlia- s'hi troba un cúmul d'importants **institucions financeres**: el Banc d'Anglaterra, el Lloyd's de Londres, la Borsa de Valors, el Baltic Exchange, el Consell de Valors i Inversions (SIB), la Borsa de Cereals (Corn Exchange), el Mercat de Productes (LCE), el de Futurs (LIFFE), i la majoria de les oficines principals de les institucions de crèdit, assegurances, etc., tan britàniques com estrangeres que tenen presència a Londres. La *City* - que també es denomina "**la milla quadrada**" (*the square mille*)- està en procés d'expansió a tot el seu contorn geogràfic. Constitueix el centre neuràlgic de les finances britàniques, i un dels principals nuclis de decisió del món. Per extensió, el geògraf francès, Pierre George, aplica el concepte *city* a qualsevol **especialització radical** d'un nucli urbà en les activitats comercial i bancària.

Xarxes arterials o *city road system*. En urbanisme, el conjunt d'autopistes, autovies i altres carreteres d'accés als nuclis de població i les vies d'enllaç entre les mateixes, que discorren de manera total o parcial per zones urbanes. Normalment les xarxes arterials són objecte d'un **pla viari** elaborat en coordinació amb el **planejament urbanístic**.

Zona de remodelació. Segons la **Normativa urbanística de Catalunya**, correspon al sòl urbà, que dins el *Pla General*, es considera necessari transformar, modificar o substituir en els seus usos, en un procés dinàmic continuat de millora urbana, amb augment dels nivells de dotacions comunitàries.

Zona de renovació urbana. Segons la Normativa urbanística de Catalunya, és el sòl amb baix nivell de dotacions i àrees d'edificació necessitades de millora, en les que per medi d'una acció ordenada i progressiva de rehabilitació s'han d'assolir nivells adequats d'urbanització, dotacions i qualitat de l'edificació.

Zones residencials. Són les formades per cases individuals, amb jardí, que s'estenen al llarg de les vies de comunicació i que formen un continuum urbà que, fins hi tot, arriba a unir ciutats importants i obliga a fer llargs desplaçaments entre l'habitatge i el lloc de feina. Moltes d'aquestes zones es converteixen en veritables **ciutats dormitori**.

Zona suburbana o banlieu. És forma una zona suburbana sempre que en una ciutat voltada de nuclis susceptibles de convertir-se en gèrmens d'urbanització, aquests acullen una part de les seves activitats i de la seva població sense prendre la iniciativa d'unificar la gestió i sense estructurar el conjunt urbà naixent.